

Agnieszka Bartoszewicz, Wydział Historii UW

Księgi sądowe wiejskie jako gatunek literacki

Formułując temat tego referatu, miałam pełną świadomość, że użycie pojęcia gatunku literackiego w odniesieniu do tekstów, które stanowią element piśmienności pragmatycznej, może budzić zasadnicze wątpliwości. Idąc jednak tropem badaczy średniowiecznego języka niemieckiego, którzy taką terminologię stosują w odniesieniu do tekstów powstających w różnego typu kancelariach, chciałam zastanowić się, czy można wyróżnić elementy charakterystyczne dla stylu, tematu i kompozycji zapisek zachowanych w rejestrach sądów wiejskich. Punktem wyjścia jest oczywiście porównanie form i schematów stosowanych w księgach urzędów miejskich, podobnie jak ławy wiejskie działających w oparciu o regulacje prawa niemieckiego.

Nie ulega wątpliwości, że księgi kancelaryjne prowadzone przez miejskie urzędy, ławę i radę, stanowią osobną formę kancelaryjną, a wśród notek można wyróżnić różne typy zapisu, w niemieckiej literaturze przedmiotu określane właśnie jako „Textsorte” (gatunki literackie). Pisarz miejski, niezależnie od języka, jakim się posługiwał, redagował zapiski zgodnie z normami, formularzami i zasadami (np. datacji) przyjętymi dla poszczególnych typów zapisek, takich jak np. potwierdzenie przeniesienia prawa własności, list dłużny, pokwitowanie, testament, ustanowienie pełnomocnika, protokół zeznania świadka itp.

Warto zatem zadać pytanie, czy w księgach wiejskich także można zaobserwować ustalenie się powszechnie stosowanych wzorów terminologii i konstrukcji zapisów typowych spraw załatwianych przed sądami. Czy są widoczne cechy wspólne, charakterystyczne dla rejestrów wiejskich ław i znajdujących się tam notek? Materiału źródłowego do takich badań dostarczyły piętnastowieczne rejestry sądowe z kilkunastu wsi, m.in: Krościenka Wyżnego (z zapiskami od 1408 r.). Trzeźniowa (1419), Brzezówki (1429), Nowej Wsi pod Krakowem (1441), Futomy (1446), Wary (1449), Jadownik (1454), Lubatówki (1473), Maszkienic (1482). Analizie zostały poddane znajdujące w nich zapiski łacińskie, choć oczywiście obecność języków rodzimych, niemieckiego i polskiego, także musiała być dostrzeżona. Widoczną już na pierwszy rzut oka cechą wiejskich rejestrów sądowych jest duża liczba rąk pisarskich – to zagadnienie zostanie omówione w pierwszej, wstępnej części referatu. Kolejne zagadnienia to tematyka zapisek zanotowanych w poszczególnych rejestrach, kompozycja not i stosowane przez pisarzy formuły. Szczególną uwagę chcę zwrócić zwłaszcza na sposób datacji zapisów oraz stosowaną terminologię prawniczą.